DOI: 10.69085/afp20265115

ДИАЛОГИЧНОТО ЧЕТЕНЕ КАТО МЕТОД ЗА ЕЗИКОВО РАЗВИТИЕ НА ДЕТЕТО В ПРЕДУЧИЛИЩНА ВЪЗРАСТ

Екатерина Чернева
ekaterinacherneva@uni-plovdiv.bg

Станислава Токова
stanislava.tokova@uni-plovdiv.bg

Резюме: *Статията е посветена на диалогичното четене като метод за езиково развитие. Посочва се разликата между традиционното четене на глас и диалогичното четене, както и факторите за успех при прилагането на метода в ежедневието на детската градина. Разглеждат се техники за езиково развитие чрез специално подбрани текстове за съответната възраст, които отговарят на количествените и качествените характеристики на детския речник в първа група. На децата се дава възможност да обогатяват своя речник постепенно, с необходимата визуализация; да довършват изречение; да пресъздават история; да измислят продължение на разказ по картини. Чрез диалогичното четене децата усвояват нови езикови умения, граматически правилна реч, постепенно преминават от говорене към слушане с разбиране. Коментират се предимствата на метода, най-важното от които е, че той може лесно да се интегрира в ежедневието на детската градина, тъй като свободните периоди за игра създават време и пространство за съвместно четене.*

Ключови думи: *диалогично четене, детски речник, преразказване на текст, детска книга*

DIALOGIC READING AS A LANGUAGE DEVELOPING METHOD FOR PRESCHOOL CHILDREN

Ekaterina Cherneva
ekaterinacherneva@uni-plovdiv.bg

Stanislava Tokova
stanislava.tokova@uni-plovdiv.bg

Abstract: *The article is devoted to dialogic reading as a method of language development. It outlines the distinction between traditional reading aloud and dialogic reading, as well as the success factors in applying the method in the daily life of kindergarten. The article examines techniques for language development through specially selected texts appropriate for the respective age group and corresponding to the quantitative and qualitative characteristics of children's vocabulary in the first kindergarten group. Children are given opportunities to enrich their vocabulary gradually, supported by the necessary visualization; to complete sentences; to recreate a story; and to invent a continuation of a story using pictures. Through dialogic reading, children acquire new language skills, develop grammatically correct speech and gradually move from speaking to listening with understanding. The advantages of the method are also discussed, the most significant of which is that dialogic reading can be easily integrated into the everyday life of kindergarten, since periods of free play provide both time and space for shared reading.*

Keywords: *dialogic reading, children's dictionary, retelling of a text, children's book*

Детето често попада в света на книгите, преди да се научи да ходи. Родителите разгръщат страниците на детските книги заедно с няколкомесечното бебе, което е запленено от картините. Посочват се изобразените предмети, животни, хора и взаимоотношенията между тях. Детето слуша историите и чрез подражание започва да ги пресъздава, без да умее да чете. Тъй като класическите детски книги съдържат малко или никакъв текст, възрастният подпо-

мага пресъздаването на историята чрез въпроси и отговори, обмен на идеи, кратък разказ. Така постепенно историята се развива в мисли и думи, а детето се запознава с писмената реч. Това отваря света за него, защото четенето е ключът към образование, социален живот, кариера, култура.

Ранното запознаване на децата с четенето означава създаване на равни образователни възможности. Някои изследвания ясно (Whitehurst et al., 1988) показват, че децата на двегодишна възраст се възползват от това да им се чете, докато гледат и едновременно с това обсъждат картината и нарисуваните герои. Така редовното четене на глас оказва положителен ефект върху езиковото развитие на децата, подпомага мотивацията за учене на следващ етап на развитие, формира читателски интереси в ранна възраст. Работата с книгата улеснява реализирането на комуникативни намерения, насърчава открити и разнообразни интереси и развива социални умения, защото децата се научават да съчувстват на героите, да съпреживяват техните истории.

Ранното четене на глас оказва положително влияние върху когнитивното развитие на детето, което е добър старт към процеса на огramотяване в началното училище. Според G. Whitehurst „...когато повечето възрастни споделят книга с дете в предучилищна възраст, те четат, а детето слуша. При диалогичното четене възрастният помага на детето да стане разказвач на историята. Възрастният става слушател, задаващ въпроси, публика за детето. Никой не може да се научи да свири на пиано само като слуша някой друг да свири. По същия начин никой не може да се научи да чете само като слуша някой друг да чете. Децата учат най-много от книгите, когато са активно ангажирани“ (Whitehurst, 2016: 4).

Често положителното влияние на книгите в ранна възраст формира трайни читателски интереси, развива писмената култура чрез натрупване на речников запас, а зрителната памет спомага за подобряване и усъвършенстване на правописа. В проучване „Четене на глас“, ежегодно провеждано от Фондация „Четене“ в Германия, се установява, че книгата има положително влияние върху детския мозък, психическото и езиковото развитие, а „подкрепата за овладяване на езика чрез четене трябва да започне възможно най-рано, за да се предотврати развитието на дефицити“ (Kraus, 2005: 12). Проучването на PISA от 2025 г. подчертава, че 18,5% от 15-годиш-

ните в Германия имат трудности с четенето и писането. Ето защо сега е стандартна практика в много детски градини да се реализира езиковото развитие чрез детските книги.

Подобни са резултатите и в САЩ. Над една трета от децата влизат в училище неподготвени да учат. Липсват им речников запас, граматически правилна реч и други основни умения, които са необходими, за да се справят добре в училище. На въпроса защо толкова много деца нямат умения, които са изключително важни за готовността за училище, педагозите са единодушни, че опитът на децата с книгите играе важна роля. Много деца влизат в училище с хиляди часове опит с книги, реализиран в домове с богати библиотеки и подражателен опит от родители, братя и сестри, които четат за удоволствие. На срещуположната страна са децата, които влизат в училище с по-малко от 25 часа споделено четене на книги. Изводът от направеното изследване е, че четенето на книжки с картинки предоставя на децата редица умения, необходими за подготовката им за училище: богат речников запас, звукова култура, запознаване с печатните букви, свързаност на текста, постоянно внимание, удоволствие от научаването на нещо ново.

В България програмата за международно оценяване на учениците (PISA) показва, че българските ученици имат драстично по-ниски резултати по математика и четене в сравнение с последните години. През 2022 г. те се връщат до най-слабото си представяне от 2006 г. Това показва, че нивото на българското образование е същото като отпреди 16 години, а в трите оценявани области – математика, четене и природни науки, равнището е определено като „минимално ниво на владеене“, което е доста тревожно (Институт по образованието [ИО – МОН] 2022).

Става ясно, че в основата на успешния образователен процес е четенето с двете си страни – техническата и съзнателната. Стои въпросът не колко трябва да се чете, а колко рано трябва да се чете. И тъй като става ясно в глобален мащаб, че колкото по-рано детето се запознава с книгата, толкова по-успешно ще бъде то в живота, то тогава кой е методът, който ще реализира този процес?

Отговорът на този въпрос ни насочва към диалогичното четене, което е „смесица от четене на глас и разказване на истории (Whitehurst, 2016: 89) Фокусът на този метод за развитие на езика е разговорът с децата, който се инициира чрез четене на книга на

глас. Едва на второ място се разглежда историята, която се чете. Целта на диалогичното четене е систематично да подкрепя и насочва езиковото развитие на децата, и по-специално тяхната грамотност (Kraus, 2005, с. 109).

1. Теоретична обосновка

Концепцията за диалогично четене се появява за първи път през 1988 г. в изследвания върху езиковото развитие (Whitehurst et al., 1988). По това време все по-голямо внимание се обръща на системната речева работа в ранна детска възраст. Открива се връзка между езиковите умения на шест-седемгодишното дете и овладяването на началното четене и писане. Децата, които изостават от езиковото ниво на своите връстници в ранна възраст, запазват този дефицит, ако нямат подходяща подкрепа, докато не започнат училище. Процесът на огрaмотяване впоследствие им създава повече трудности, отколкото на съучениците им.

Методът диалогично четене се основава на идеята, че редовният разговор с възрастни има положително влияние върху езиковите умения на децата. Диалогичното четене цели да насърчи говорните способности на детето. Фокусът е върху комуникацията между възрастен и дете, в която и двамата партньори имат активна роля. Богато илюстрованата детска книга дава тласък за такава комуникация, а диалогът върху написаната история може да се реализира между едно или повече деца и възрастен, а речевото взаимодействие в този случай е по-важно от непрекъснатото разказване на истории.

Диалогичното четене трябва да бъде приятно преживяване за всички участници и да остане близо до ежедневието на децата. Учителят (родителят) активно разговаря с детето, като потвърждава казаното, разширява изказването и прилага допълнителни стратегии за езиково обучение по целенасочен и последователен начин.

Диалогичното четене има положителен ефект върху развитието на децата на три нива. Първо, то подкрепя говорните и езиковите им умения. Второ, диалогичното четене позволява на децата да бъдат подготвени за процеса на огрaмотяване (т.е. опит със слушане и разказване на истории, боравене с книги и писане), които формират по-късно и мотивация за четене, защото „...всяко ново знание остава трайно и разбираемо за децата в предучилищна възраст и повишава увереността, от която се нуждаят, встъпвайки в началния етап на образованието“ (Ангелова, 2024: 315).

На трето място, чрез диалогичното четене децата получават първите си естетически преживявания, които им дават представа за книгите и по този начин улесняват връзката им с литературното обучение.

Whitehurst, G. & J. Russ (1988) са първите, които сравняват специфични стратегии за подпомагане на езика, известни днес като диалогично четене, с традиционното четене на глас в семейна обстановка. Те проучват семейства с деца на две години и половина от Лонг Айлънд. Родителите на половината от децата са получили обучение по стратегии за диалогично четене в две половинчасови сесии. Те са се научили например да задават отворени въпроси („Това е Йори. Какво се случва с него?“) вместо затворени въпроси („Какво е това?“), които изискват само отговори от една дума, и да правят обратната си връзка възможно най-информативна. Това означава, че са се научили да възприемат казаното от децата, да го коригират, ако е необходимо, и да надграждат върху него. В продължение на четири седмици след това родителите са използвали тези стратегии по време на споделени сесии за четене. При втората половина е приложено т.нар. „традиционно четене на глас“ в продължение на четири седмици. Децата от първата група показват по-голям напредък при обогатяване и затвърждаване на нови думи в речника си. Речта им става граматически по-сложна, създават многословни изказвания, бързо преразказват цялата история. Изследването е повторено многократно, а резултатите потвърждават ефективността на диалогичното четене като метод за езикова подкрепа.

Разликата между двата вида четене може да се обобщи в следната таблица:

Таблица 1. Сравнение между традиционно и диалогично четене

Традиционно четене на глас	Диалогично четене
Учителят е в активна позиция и чете на глас.	Учителят е в активна позиция, чете малки части от текста, задава въпроси, за да насърчи децата да участват в диалога.
Езиковата изява на по-голяма част от децата е пасивна.	Детето също е в активна позиция – то задава и отговаря на въпроси.
Работи се в по-голяма група деца.	Работи се с малка по обем група.
Децата често губят мотивация да слушат текста.	Децата са мотивирани да участват, стават по-уверени в себе си, слушат внимателно.

2. Методика на изследването

Като се позоваваме на теоретичния обзор и допълнителните проучвания по темата, си поставяме следната ***цел*** на експерименталната работа: да се установи ролята на диалогичното четене за обогатяване на детския речник и за формиране на умение за преразказване на текст.

Реализирането на изследването е подпомогнато от следните конкретни ***задачи***:

1) Теоретичен анализ на проблема за диалогичното четене в ранна детска възраст;
2) Подбор на текстове за реализиране на диалогично четене;
3) Реализиране на диалогично четене с цел обогатяване на речника;
4) Реализиране на диалогично четене с цел пресъздаване на прочетена история.

В хода на изследването възникна следната ***хипотеза***: диалогичното четене обогатява и затвърждава детския речник, но подпомага частично процеса за създаване на цялостен текст.

Обект на изследване е езиковото развитие на детето в първа група на детската градина, а ***предмет*** – детският речник и умението за пресъздаване на свързан текст.

Основната техника за четене в диалоговото четене е последователността PEER[1] (Whitehurst, 2014). Диалогът между детето и учителя протича в следната последователност:

- покана към детето да сподели нещо за текста, който се чете;
- оценка на реакцията на детето;
- разширяване на отговора на детето чрез перифразиране и добавяне на допълнителна информация към него;
- покана за повторно споделяне от детето, за да се установи, че то е допълнило своите компетентности от разширението.

В настоящото изследване тази последователност се реализира в първа група с 23 четиригодишни деца. Използвани са следните

[1] Prompts the child to say something about the book; Evaluates the child's response; Expands the child's response by rephrasing and adding information to it; Repeats the prompt to make sure the child has learned from the expansion (Whitehurst, 2014).

текстове: „Корабчето“ – В. Сутеев, „Двете козлета“ – народна приказка, и „Мама“ – Дора Габе. И трите текста са кратки, богати на илюстрации, с три-четири изречения на страница. Диалогичното четене е използвано с цел диагностициране на два очаквани резултата на ниво учебна програма: обогатяване на речника и преразказване на литературно произведение.

3. Анализ на резултатите

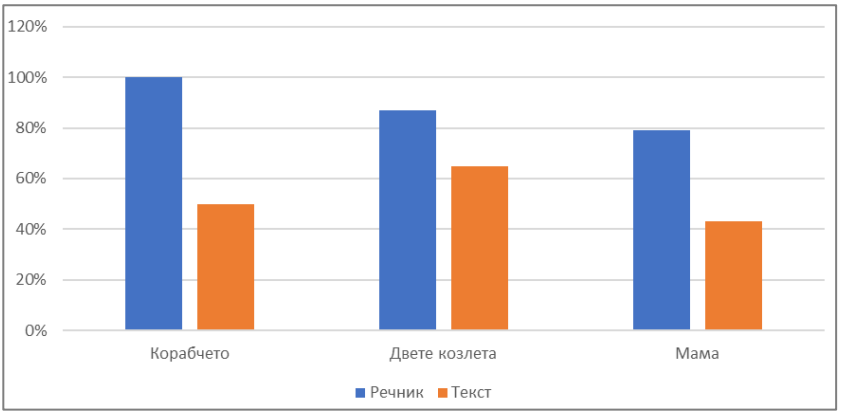
В хода на изследването се установи, че непознатите думи от трите текста: *черупка, сламка, връвчица, отплувало; разминат, отстъпва, подхлъзнало, пази, пъстро, свят* са затвърдени трайно в детския речник. Разширяващите повторения на казаното от учителя в правилната форма позволява детето да се чувства подкрепено в изказването си и така речникът се обогатява с думи, чието значение е ясно, а в повечето случаи допълнено от синоними. Като изразява твърденията по различен начин, учителят помага на децата да научат нови думи, изрази и граматически структури.

По-голяма трудност за децата е преразказването на целия текст, въпреки че учителят насърчава подобряването на езиковите умения чрез коригиращо повторение и разширяване на изказването. Въпросите в диалогичното четене и отговорите с пълни изречения играят ролята на план на текста. Илюстрациите представляват трети вид план – картинен, т.е. детето е подкрепено по три възможни начина и все пак среща затруднения при пресъздаването на историята.

Най-лесно децата запомнят значението на думите в текста „Корабчето“ – 100%. Следват „Двете козлета“ – 84%, а при думите от текста „Мама“ (пъстро, свят) – 79%, трудността възниква при създаване на изречения с тях.

Прави впечатление, че най-лесен за преразказване е текстът „Двете козлета“ – (63%), а най-труден – „Мама“. По-малко от половината деца са успели да го преразкажат (42%).

Резултатите са показани на следната графика:

Фигура 1. Съотношение речник – пресъздаване на текст при използване на метода „диалогично четене“

Посочените резултати потвърждават първоначалната хипотеза: диалогичното четене обогатява и затвърждава детския речник, но подпомага частично процеса за създаване на цялостен текст.

Възможните затруднения при преразказване могат да се търсят в няколко посоки: въпросите не насърчават разказването на истории, а изискват отговори, повтарящи очевидни твърдения, показани на илюстрациите. Съдържанието на допълнителната информация, която се дава от учителя, не е в пряка връзка с разказваната в книгата история. Така детето се разконцентрира и трудно запомня последователността на отделните моменти в текста. Задаваните въпроси не са свързани с установяване на това в каква степен децата са разбрали историята, а проверяват знанията им. Ето защо е необходимо съсредоточаване върху основните моменти в развитието на сюжета, коментар върху тях чрез подкрепа с илюстрацията, която помага на децата да научат нови думи, концепции и идеи по забавен и интерактивен начин.

4. Препоръки

Диалогичното четене има положителен ефект върху езиковото развитие на децата. Чрез този метод децата учат несъзнателно и без натиск, тъй като учителят многократно въвежда малки коли-

чества нови думи и граматически структури в разговора. Това е особено полезно за деца, които рядко или никога не гледат и не обсъждат книжки с картинки с възрастни у дома, както и за деца със специални образователни потребности. Тази техника на четене може да бъде полезна и при изучаване на втори език, тъй като повтарянето и разширяването на детските изказвания помага за затвърждаване на новия речник. Освен това свързването на визуалното (картини) със слуховото (чут и говорим език) може да улесни ученето, защото „...изучаването на чужд език в ранна възраст развива способностите на децата да разберат по-добре майчиния си език, тъй като подобрява детската памет, мислене и въображение“ (Пощова, 2015: 559).

В допълнение към доказаната подкрепа за езиковото развитие, диалогичното четене има и следните положителни ефекти. То е предназначено да:

- стимулира въображението, защото няма ограничения за темите на разговора;
- стимулира интерес към теми и области на познание извън собствения опит;
- насърчава социалните умения, защото децата се учат да съчувстват на другите, да прилагат правила за разговор и да уважават други мнения и преживявания;
- укрепва самочувствието на децата, защото те осъзнават, че думите им имат значение и че другите ги слушат.

Въпреки това диалогичното четене не бива да замества другите форми на четене на глас. Традиционното четене на глас все още има своето място, защото запознава децата с историите и света на книгите в особено безопасна и уютна атмосфера. То обаче може и трябва да бъде допълнено от диалогично четене, защото тази форма на четене позволява на децата да станат езиково активни.

Литература

1. Ангелова, К. (2024). „За ролята на играта – драматизация при формиране на елементарни количествени представи при 6 – 7-годишни деца“. Шеста научно-практическа конференция на тема: „Актуални политики и практики в образованието. Преподаване и учене за развитие на умения за 21. век“, ВТУ „Св. св.

Кирил и Методий“, Педагогически колеж – Плевен. ISBN 978-619-91255-9-5, стр. 314 – 321. Angelova, K. (2024). „Za roljata na igrata-dramatizacija pri formirane na elementarni kolichesveni predstavi pri 6 – 7-godishni deca.“ Shesta nauchno-prakticheska konferncija na tema: „Aktualni politiki I praktiki v obrasovanieto. Prepodavane I uchene za rasvitie na umenija za 21. Vek“, VTU „Sv. sv. Kiril I Metodij. Pedagogichi koleg – Pleven. ISBN 978-619-91255-9-5, p. 314-321.

2. Резултати от участието на България в PISA 2022. Институт по образованието – МОН. Достъпен на 20.07.2026 г. https://io.mon.bg/sites/default/files/uploads/docs/2023-12/PISA_2022_site3_1.pdf; Resultati ot uchastieto na Bulgarija v PISA 2022. Institut po obrasovanieto – MON. Dostupen na 20.07.2026 g.
3. Пощова, Б. (2015). Усвояване на чужд език в детска възраст. В: Образование, общество, личност – Интердисциплинарен научен форум, Пловдив, УИ „Паисий Хилендарски“, ISBN 978-619-202-032-3. Postova, B. (2015). Usvojavane na chugd ezik v detska vazrast. V: Obrasovanie, obstestvo, lichnost – Interdisciplinaren naucheh forum, Plovdivq UI „Paisij Hilendarski“ ISBN 9786192020323.
4. Kraus, K. (2005). Dialogisches Lesen – neue Wege der Sprachförderung in Kindergarten und Familie. In: Susanna Roux (Hrsg.): PISA und die Folgen: Sprache und Sprachförderung im Kindergarten. Landau: Verlag Empirische Pädagogik, S. 109.
5. Whitehurst, G. (2014) Dialogic Reading: An Effective Way to Read Aloud with Young Children. Early Literacy Development. Dostupen na 20.07.2026 g. https://www.readingrockets.org/topics/early-literacy-development/articles/dialogic-reading-effective-way-read-aloud-young-children
6. Whitehurst, G. & J. Russ. (2016). Grading soft skills: The Brookings Soft Skills Report Card. Evidence Speaks Reports, Vol 2, #4, December 15, 2016, Economic Studies at Brookings.
7. Whitehurst G. J., Falco, F. L., Lonigan, C .J., Fischel, J. E., DeBaryshe, B. D., Valdez-Menchaca, M.C. & Caulfield, M. (1988). Accelerating language development through picture book reading. Developmental Psychology, 24 (4), 552–558.